

news letter

Rozdělení Československa očima dneška

Václav Klaus

Jan Zahradil:
Od Kodaně
ke Kodani

Petr Mach:
Euro přináší Evropě
hospodářské
problémy

Václav Klaus:
Recenze studie
„Udržitelný rozvoj“

Vánoční zamyšlení

Ještě dnes, po deseti letech, si mnozí lidé nejsou jisti, zda šlo o vznik nebo o zánik, zda 1. ledna 1993 vznikla Česká republika nebo zaniklo Československo a proto si nejsou jisti ani v tom, zda to bylo a je důvodem k jásání nebo k pláči.

Příznem si, že to bylo obojí. Zaniklo Československo a místo něho vznikl stát nový - Česká republika. Otázek s tím spojených bylo a je mnoho, ale dvě z nich jsou zásadní: **proč se to stalo a co nám to přineslo.**

Důvodem k již druhému rozchodu (či rozvodu) Čechů a Slováků - první byl v roce 1939, kdy v Čechách a na Moravě vznikl německý protektorát a na Slovensku samostatný Slovenský štát - byly, a to zcela jednoznačně a mimo jakoukoli pochybnost, ambice Slováků získat samostatnost a prvně v dějinách vytvořit svůj vlastní suverénní stát. To platí jako výchozí teze bez ohledu na to, zda Slováci měli či neměli dobré důvody pro osamostatnění a nedobrý pocit ze společného státu. Jako člověk, který vedl se slovenskou reprezentací zásadní jednání o ukončení československé federace, musím prohlásit, že **v klíčové chvíli nebyl na slovenské politické scéně (mezi relevantními politiky) nikdo, kdo by chtěl pokračování federace.** Přesvědčovat je o tom nebylo možné, i když jsem se o to dlouho pokoušel. Soud

o racionalitě jejich argumentů - z mého nebo snad našeho hlediska - je něco jiného, já bych je všechny za racionální nepovažoval, ale to je zcela nezajímavé, protože nedůležité.

Důležité bylo, že doktrína čechoslovakismu definitivně selhala (a dokázaly to i roky 1939 a 1968), že Slovensko mělo pocit poručnickování z Prahy, že finanční přerozdělování ve prospěch Slovenska nebral nikdo na vědomí (maximálně jako český úplatek), že slabost Slovenska vůči - v tomto prostoru - dominantním Maďarům také nebyla doceňována (i když je evidentní, že by Slovensko bez Československa nepřežilo dvacátá léta), že po pádu komunismu narůstaly spory - tu o pomlčku, jindy o daně, úroky, cla, měnový kurs, přerozdělování, centrální banku, vlastní

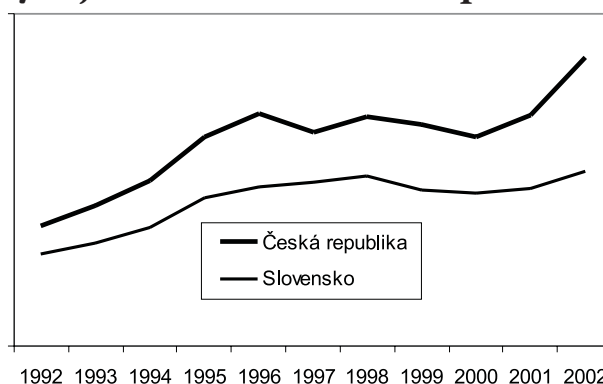
ústavu, atd., atd. To byla evidentní politická realita. Slovensko mělo pocit, že na federaci prodělává. Nic více a nic méně.

Dlouho jsem si myslel, že jde pouze o raný postkomunistický syndrom, že Slováci neumí rozlišit centralismus komunismu od centralismu hlavního města (Prahy) a že proto bojují proti náhradnímu nepříteli, ale mylil jsem se. Mělo to daleko hlubší a dlouhodobější příčiny a hlavních z nich byla ta, že **vznik Československa v roce 1918 byl umělým procesem, který historické změny, které nastaly, nebyl schopen přezít - ani vznik fašismu, ani kolaps komunismu.** Nechtěl jsem se s tím sice dlouho smířit, ale musím přiznat, že to bylo tak.

Subjektivní příčiny - jistě neomalenost či necitlivost Čechů ke slovenským pocitům, otevřený nacionalismus nikoli bezvýznamné slovenské politické strany, rušení slovenské zbrojní výroby pomýleným pseudopacifismem našeho prezidenta a ministra zahraničí, orientace české, Pithartovy vlá-

LEDNOVÝ GRAF CEPU

Vývoj hrubého domácího produktu

dy na hrstku čechoslovakistických umělců či intelektuálů, kteří už dávno měli větší české než slovenské publikum, fenomén Mečiar, neméně problematické chování Pitharta a lidí kolem něho, Kalvoda, jeho ODA a jejich sázka na českou samostatnost jako volební téma, atd. - svou roli jistě hrály, ale klíčové nebyly. **Dodávaly kolorit, nikoli podstatu.**

Efekty (plusové i minusové) se kvantifikují špatně, protože ne-

můžeme experimentálně porovnávat život v pokračující federaci s životem bez ní. Jisté je, že

- nenastal konec světa, byl to „rozvod“ jako jakýkoli jiný
- obě země se kvalifikovaly do NATO i do EU
- vývoj obou zemí není kvantitativně diametrálně odlišný a určitě není horší než v dalších postkomunistických zemích
- rozpad společného státu je nikoli zapomenutou věcí, ale

je neaktuálním, neživým tématem

- náklady rozpadu byly zřetelně menší než bylo všeobecně očekáváno
- byly vytvořeny dva homogennější celky, s jednodušším postojem k věcem veřejným a k fungování společenského mechanismu, což snižuje „náklady společenské koordinace“ či - jak by řekli ekonomové - transakční náklady.

Jisté je i to, že vznikly dva menší státy, že je jejich síla v mezinárodní politice menší a že je jim to - i ve vyjednávání s EU - dávano zřetelně najevo. Na druhé straně platí například i to, že obě země samostatně vyhrály mistrovství světa v hokeji a vůbec nevadilo, že jsou menší. I proto si myslím, že na rozpad společného státu bude vzpomínáno už jen při kulatých výročích.

Jaroslav Bachora

(Centrum pro ekonomiku a politiku)

Tehdy mne tak trochu urazilo, že Slováci už s námi nechťejí žít ve společném státě. Chápal jsem ale jejich emancipační snahu a byl jsem rád že k rozdělení došlo a že bylo provedeno tak znamenitým způsobem. Dnes je můj tehdejší iracionální pocit urážky dávno pryč. Jako tehdy i teď **jsem přesvědčen, že je naprosto správné když**

Slovensko a Česko žije každý po svém a každý za své.

Dívám-li se na česko-slovenský problém opravdu dnešními očima, totiž očima na jejichž dohled je referendum o ukončení existence samostatného českého státu, pak vidím česko-slovenský rozchod ještě z jiného úhlu. Slovensko bylo po celou dobu trvání společného státu

příjemcem finančních transferů z českých zemí, ale Slováci přesto usilovali o samostatný stát a tím i o ukončení těchto transferů. Dnes je Česko v tak trochu podobném postavení jako Slovensko před deseti lety. Sice nestojí před rozdělením nějakého státu a před získáním suverenity a samostatnosti, ale stojí vlastně v zrcadlovém postavení - může totiž samostatnost a suverenitu ztratit. **Slováci si tehdy řekli: Jsme stejně dobří ja-**

ko Češi, nepotřebujeme jejich peníze, potřebujeme svoji svobodu. Češi teď říkají:

Nejsme k ničemu, nepotřebujeme si o svých věcech rozhodovat sami, potřebujeme protektora, svoboda je zbytečná a drahý luxus. Dnešními očima vidím, že Slováci se tehdy rozhodli správně a nevedou si špatně. Těma samými očima chci vidět, že si Češi tentokrát vezmou z tehdejšího rozhodnutí Slováků příklad.

Miloslav Bednář

(Filosofický ústav Akademie věd ČR)

Československá republika se rozčlenila před deseti lety. Tuto událost nelze hodnotit očima dneška bez porozmýšlení jejím dějinným příčinám.

Rozdělení Československa bylo důsledkem totalitními evropskými velmocemi dvakrát přerušené demokratické kontinuity tohoto poz-

ruhodného státu (1938, resp. 1939 a 1948) a sovětského potlačení jeho zárodečného pokusu vymanit se z dvacetiletého totalitního komunistického područí (1968). Především vnějškově způsobená diskontinuita československé demokracie generačně a myšlenkově **oslabila státní vědomí**

a ideu československého politického národa. Posílila

hlavně zvenčí vnášené, po r. 1989 brzy obnovené separatistické tendence na Slovensku. Diletantská česká vládní elita svou kolosální neprozíravostí zavinila, že po volbách v roce 1992 již bylo rozdělení státu nevyhnutelné. Jeho příkladně slušný průběh způsobil, že se na Slovensku udržela demokracie a v obou státech převá-

žil sklon k jejich trvalé součinnosti.

Způsob rozdělení Československa se i v tomto světle ozřejmuje jako spolehlivý základ souběžného postupu obou republik na evropské a světové scéně. Mělo by se tak dít v zájmu svobody a demokracie Evropy, tedy politické svrchovanosti a rovnoprávnosti malých a velkých evropských demokracií.

Jindřich Dejmek

(Historický ústav Akademie věd ČR)

Na rozdělení Československa koncem roku 1992 se dívám po deseti letech podobně jako tehdy, s pocitem jistého smutku, ale současně s vědomím pravděpodobné nevyhnutelnosti takového aktu, kterého jsem se prvně začal obávat vlastně hned po výsledku prvních svobodných voleb už roku 1990. Již tehdy totiž získaly strany, usilující - otevřeně či polootevřeně - o rozbití společného státu přes 30% hlasů slovenských voličů, což - také přihlédneme-li k dalším problémům, mj. silné maďarské minoritě a také alespoň podle

mého soudu nedostatečného zájmu řady politiků českých o slovenské problémy - nevěstilo pro budoucnost federace nic dobrého.

Malý příspěvek do ankety neumožňuje samozřejmě ani náznak analýzy kořenů rozchodu federace, nemohu se však zbavit pocitu, že „odpovědné“ za něj byly obě strany. Nesporný protičeský nacionalismus části slovenské společnosti nutně posouval rovinu slovenské politiky do poloh, kde ji asi - možná větší - část politicky uvědomělé slovenské veřejnosti v momentu pádu

komunistického režimu nečekala. **Na straně druhé chyběla české straně alespoň zpočátku jakákoliv výraznější snaha vtisknout společnému státu novou vizi,** kterou zajisté nemohlo být jen laciné heslo o „návratu do Evropy“. To usnadnila na Slovensku získání prostoru *národním klerikálům*, kteří byli s tradiční drzostí ochotni stavět naroveň „čechoslovakismus“ E. Beneše s rolí slovenských soudruhů od V. Širokého po G. Husáka, samozřejmě cudně mlčící o roli J. Tisa, V. Tuky a také jejich emigračních pokračovatelů. Právě jejich ideoví dědicové přitom mohli ve-

řejně volat po rozkladu Československa ve východní části federace hned od počátku roku 1990, aniž se nad tím demokraté jak v Praze, tak v Bratislavě alespoň zpočátku jakkoliv vážněji pozastavovali.

V politické realitě roku 1992 neměla - myslím - již česká reprezentace jiné východisko, než najít co nejrychleji modus pokojného rozvodu, což se jí našťastí (také díky pragmatismu jejich tehdejších partnerů na druhé straně Karpat) podařilo. Dala tím jistě lepší důkaz o naší politické kultuře nežli ti, kteří vymýšleli recepty na brždění tohoto procesu vizemi konfederálních dvojdomků a dalšími originálními nápady.

Jefim Fištejn (publicista)

Výtka na adresu těch, kteří rozdělili Československou federaci bez všelidového hlasování, je nepoctivá a zavádějící. Žádná federace v soudobých dějinách lidstva nebyla rozpuštěna v důsledku všelidového hlasování na celém území, ale toliko vůlí svých součástí. Jinými slovy, **celek obyvatelstva nemůže referendem**

Petr Hájek (publicista)

Při příležitosti desátého výročí rozdělení Československa se objevila sprška názorů na to, zda s odstupem času lidé vnímají rozdělení jako správné. Co však stále uniká patřičné pozornosti komentátorů a analytiků byl **způsob**, jakým se vše odehrálo. Pokud bych se měl pokusit shr-

připravit menšinový národ o právo na sebeurčení, natožpak má-li vlastní republiku. To je důvod, proč se referendum o samostatnosti Quebecu může konat jen a jen v Quebecu (o samostatnosti, dejme tomu, milionového Estonska - jen a jen v Estonsku), i když ve hře je osud mnohem početnějšího a většího celku. Na území Čes-

nout vše do jediné premisy, **rozdělení se ukázalo daleko jednodušší a proveditelnější, než by kdo předpokládal**. Nemyslím tím jen vlastní akt politického oddělení obou částí na dva samostatné celky, ale především technické provedení. To, že odpovědní politici dokázali

Juraj Jakubisko (režisér)

Rozdělení Československa jsem předpověděl dávno před tím, než se stalo. Dokladem toho je film „Lepší je být bohatý a zdravý než chudý a nemocný“, který v době, kdy vznikl, působil jako groteskní fikce. Tragedií se stal až potom, co se moje proroctví naplnilo. Z jednoho malého státu

v Evropě se staly dva ještě menší.

Splnil se odvěký sen slovenských dědů, kteří celý život usilovali o vlastní lán, snili o vlastním domě, o samostatnosti vlastní rodiny... Zdálo se, že i sen společného nezávislého Slovenského státu je naplněním touhy všech generací po svo-

Jiří Kinkor (ekonom)

Rozdělení Československa hodnotím dnes, stejně jako před 10 lety, jako správný krok. Slovenské institucionální požadavky byly neslučitelné s fungováním společného státu, jakkoli byly prezentovány v rámci možná i upřímné snahy o jeho zachování. Zatímco v Čechách existovala politická síla s rela-

tivně vyhraněnou ideovou vizí a schopností vést zemi pravicovým směrem, na Slovensku převládala spíše krátkodobá pragmatická orientace náchylná ke všem možným třetím cestám a socialistickým řešením. **Ve federálním státě s obrovským tlakem Slovenska na zvýšení národních kom-**

Marek Loužek (Centrum pro ekonomiku a politiku)

Přání jednotlivců – být dobře míněná – v této věci bohužel nejsou směrodatná. Politický vývoj v letech 1990–92 k rozdělení státu nezadržitelně směřo-

val. Případné referendum by věc nevyřešilo, pouze odsunulo.

Nejednoznačnost výsledku referenda ukazuje následující

ké republiky se tedy mohlo konat jen hlasování o samostatnosti České republiky, nic více.

Slovensko mělo vůli a bylo republikou. **Idea sebeurčení** je možná pochybným a sporným principem, v jehož jménu bylo prolito moře krve. Ale jedno jí nelze upřít: je to **idea neobyčejně mocná a strhující a má tendenci nabírat na síle, dokud nebude uvedena v život**. I kdyby referen-

dum dopadlo ve prospěch federace, po celá další léta hlavním obsahem české politiky by bylo zmírnění pnutí způsobeného nesplněným snem o slovenském státě. Byl by hřích mařit tím energií, které bylo zoufale zapotřebí pro uskutečnění transformačního úkolu. Je docela zbytečné odkazovat k výhodám federativního soužití - dějiny států totiž nejsou příběhem optimalizace poměrů.

s obdivuhodnou chladnokrevností provést všechny nezbytné technické operace - **rozdělení majetku a především měny** a minimalizovat všechna doprovodná rizika tak, že vlastně občané ani „nic nepostřehli“, patří do velké pokladnice zkušeností, jimiž obě země přispěly přinejmenším evropskému prostoru něčím unikátním: Ukázalo se jednak, že víceméně umělé stát-

ní celky, integrované politickým rozhodnutím elit jsou nestabilní. Ukázalo se však také, že **jejich případná opětovná desintegrace není nemožnou operací, jejíž náklady musí být astronomické**. Tato, řečeno v parafrázi, karteziánská **náprava dle metody**, je i po deseti letech trvalým vkladem do debat o evropské integraci, jejich možnostech, mezích a rizicích.

bodě. Bohužel k rozdělení republik došlo v době, kdy Evropa začala přemýšlet o zbytečnosti hranic a o sjednocování států. **Škoda, že „Svatoplukovy pruty“, které ve slovenské mytologii byly symbolem síly v jednotě, vnesly do Evropy jiné národy**.

S odstupem času samostatnost Slovenska však hodnotím kladně. Z úspěšné cesty, kterou Slovinci ve své samostatnosti

prošli, se v mnohém poučili. **Z národa, který se neuměl snášet se svým bratrem v jednom státě, je tu stát, který už tolik nelpí na poselství svých dědů. Je ochotný zapojit se do celku, ve kterém bude soužití mnoha národů různých temperamentů, různých zvyků, jazyků a možná i pleti...** Já věřím, že národu poučenému z vlastní zkušenosti, se to povede.

petencí na úkor federálních by nebylo bývalo možné jít rozumnou, tj. pravicovou cestou, dokonce by nebylo možné jít žádnou cestou. V první polovině 90. let, kdy bylo třeba provést klíčové politicko-ekonomické změny, privatizaci a deregulaci, by tak bylo možné jen přešlapovat, protože federální politické uspořádání vedlo k zablokování jakýchkoli zásadnějších změn.

Odmítám tvrzení, že politici společný stát rozdělili bez ohledu na mínění občanů. Společný stát rozdělili občané tím, že zvolili své politické reprezentace.

Referendum by nic nevyřešilo, protože i kdyby se občané rozhodli pro zachování společného státu, jeho fungování by bylo ochromeno díky slovenské snaze dosáhnout kulatého čtvrtce.

úvaha. Na otázku „Přejete si rozpad federace?“ by pravděpodobně odpověděla většina Čechů i většina Slováků záporně. Na otázku „přejete si samostatnou a svrchovanou SR“ by však většina Slováků odpověděla kladně. Jak ukazuje tako-

vý výsledek, že referendum problém nemusí vyřešit.

Největším kladem samostatnosti ČR a SR je možnost obou, nepochybně heterogenních, národních společenství naplnit vlastní představy o budoucnosti. Je mož-

né, že odlišnost ČR a SR vyžadovala nasazení poněkud odlišné sociální a hospodářské politiky. **Nastartování ekonomické transformace v ČR bez**

nutnosti řešit dělbou federálních kompetencí hodně věcí usnadnila.

Nesporným záporem rozdělení ČSFR bylo geopolitické

oslabení obou nástupnických států. Je však otázkou, zda by pokračování existence ČSFR nakonec nevedla ke sporům mezi oběma částmi federace,

kteří by ústřední vládu zcela paralyzovaly a nakonec vedly k ještě většímu mezinárodně politickému oslabení, než jaké vyplývá z rozdělení.

Petr Mach

(Centrum pro ekonomiku a politiku)

Do roku 1992 spolurozhodovali o pravidlech platných na našem území obyvatelé Slovenska, od roku 2004 budou

pravděpodobně o našich záležitostech spolurozhodovat obyvatelé zemí Evropské unie. Uplynulých 10 let bylo výjimeč-

né historicky krátké období, kdy si obyvatelé České republiky rozhodovali o svých záležitostech, ať dobře či špatně, sami. Demokratická Česká republika byla „optimální politickou oblastí“, v níž politická volba

nebyla ovlivňována etnickou, kulturní či náboženskou příslušností občanů. Tento pozitivní aspekt národní suverenity není u nás myslím dostatečně oceňován.

Václav Pavlíček

(Právnická fakulta UK)

Dlouhodobá existence každého státu mu dodává na důvěryhodnosti a zvyšuje historickou legitimitu, neboť prokazuje schopnost dolat vnějším vlivům i vnitřním desintegračním procesům. **Mají-li být však státy funkční, musí být stabilní a vystříhat se kon-**

fliktů, zejména národnostních.

V podobě Československa se v roce 1918 obnovil český stát a český národ se s touto státností identifikoval. Idea českoslovenství nezískala podporu většiny slovenského národa. **Zcela chybnou se ukázala**

marxistická teorie, že odstraněním ekonomické zaostalosti Slovenska zmizí důvody k politickým sporům a k nestabilitě. Příčiny konfliktů zřejmě tkvěly jinde. Žádný model státoprávních vztahů, který byl vyzkoušen, spory uspokojivě nevyřešil.

I když je deset let krátká doba k posouzení všech důsledků zániku Československa, zatím se

ukazuje, že mnohé obavy se neaplnily. Vznik dvou států přispěl k odstranění některých konfliktů a vztahy obou národů se podstatně zlepšily. **Hodnoty vnitřní stability státu a dobré vztahy mezi Čechy a Slováky zbavené negativních emocí zřejmě převažují nad zápornými důsledky spojenými se zánikem Československa i v oblasti geopolitické.**

Martin Říman

(poslanec PSP ČR)

Pro mne, člověka, který žije celý život kousek od česko-slovenské hranice, který na horu jezdil zásadně na Slovensko a třeba v Krkonoších byl poprvé na školním výletě a podruhé až jako ministr, bylo rozdělení Československa emočně těžkým okamžikem. Byl to učebnicový příklad rozhodnutí, kdy srdce touží po úplně

něčem jiném, než říká rozum.

Dnes se velmi mluví o politickém sjednocení Evropy. Konvent píše evropskou ústavu, přetřásá se možnost volby prezidenta Evropy parlamentem ve Štrasburku. Nevěřím, že něčí srdce po tom opravdu touží. Daleko spíše jde o pýchu rozumu. **Československo by-**

lo neudržitelné, protože přestal existovat (patrně nikdy tady nebyl) jediný, všemi respektovaný politický prostor. Federální struktury - vláda, státní banka, televize - byly jen umělé slupky z moci úřední. Vše, co se konstituovalo spontánně, bylo dvojí, české a slovenské. Nevznikla žádná celostátní politická strana (pokud ODS byl už jen zoufalým konstruktivismem). Přesto, že díky takřka stejnému jazyku

neexistovaly žádné komunikační bariéry, byly zde dvě, ne jedna společnost.

Po deseti letech (které zahojily rány) a před vstupem do EU, je pro mne **rozpad federace jedním z důležitých zdrojů přesvědčení, že politická jednota Evropy je nemožná.** A když, tak jen oktrojovaná. Tedy nucená. S následky, pro které je nejpřílehlavějším přirovnáním výbuch přetopeného kotle.

Karel Steigerwald

(komentátor deníku MF Dnes)

Debatovat o rozdělení Československa, je sice lákavé, ale bezúčelné. Každý ví, že větší stát je lepší, ale musí jej někdo chtít. Na Slovenské straně nebyl (a dodnes není) o společný stát žádný zájem. České spanilé duše stále přitahuje referendum, nikdo však neřekne, že by musely být referenda dvě: slovenské a české. Chcete společný stát? Výsledek byl i tehdy jasný: Češi chtějí, Slováci niko-

liv. Čili **jiná možnost, než civilizovaný rozchod, nebyla.** Nebo že by snad Češi po svém referendu drželi Slováky ve společném státu násilím? Měli by snad Češi hlasovat o tom, co chtějí Slováci? To je nesmyslné. Rozdělení, viděno po deseti letech, nikomu neublížilo. Možná ani neprospělo. Rozhodně umožnilo minimalizovat všelijaké národně - hysterické excesy na obou stranách. Pro Čechy to

byl navíc krok (krůček) k sebe-reflexím: draží Slováci ze Slovače nás nemilují, jak jsme věřili, nýbrž se chovají zcela věcně: hledí si svého zájmu. Také stojí za výzkum, proč Češi Slováky nikdy nepřesvědčili, že stojí za to být v jednom státě. Různé druhy Švýcarů to tak mají, Češi ne. Češi jsou často dost poloslepí egoisté. Věří všelijakým bludům, například, že jsou tuze demokratičtí již jaksí z podstaty a že Slovákům vše dali, což Slováci neoceňili. U takto naobědvaných čes-

kých fotříků být Slovákem nebyl nikdy žádný med. Na druhé straně je záslužné, jak klidně se společný stát rozpadl. Že k této eleganci Klaus Mečiar svedl, zasluhuje poctu. Když to shrnu, **mezi Čechy a Slováky nevidím dnes žádný problém - problémy mají Češi s Čechy a Slováci se Slováky.** To je možná nedoceněný přínos rozpadu státu - že se navzájem nekontaminujeme vlastními zplodinami.

Dušan Tříška

(předseda představenstva CD-F)

Způsob a forma rozdělení ČSFR jsou nepochybně jedním ze zázraků naší transformační pouti. Zde neskromně připomeneme, že k němu možná přispěl i způsob, jakým federální a slovenská politická reprezentace našly společnou privatizační strategii.

Jednání v Kroměříži: První a možná klíčový ideový střet se odehrál dne 27. září 1990 na jednání, které svou monstrózností

již pak u nás nikdo nepřekonal: Pan prezident a všechny tři vlády na společném zasedání rozhodovali o jediném - zda zaměstnanci provozních jednotek vstupujících do malé privatizace mají, či nemají mít předkupní právo. Výsledek známe: prezident a jeho spřízněné duše v české vládě (včetně T. Ježka) byli tehdy přehlasováni díky vydatné pomoci dvou Slováků - Mariana

Čalfy a zejména Vladimíra Mečiara.

Finanční rada: Privatizační jednání probíhala především na půdě Finanční rady ČSFR - neoficiálního (Ústavě neznámého) super-federálního orgánu složeného ze všech tří ministrů financí a dvou ministrů pro privatizaci. Lze mít za to, že každá „méně federální“ platforma by vedla k neúspěchu a že krajně neproduktivní by jistě bylo omezit se na výzvy k respektování oficiálních orgánů federace.

Kupónová privatizace:

Dlouho před faktickým rozdělením státu proběhlo dělení „federálních“ státních podniků. Tento proces proběhl v naprostém klidu, tj. zcela jinak, než mnozí čekali, či dokonce plánovali. Snad bylo důvodem i to, že republikovými vládám a-nebo manažerům státních podnikům přišlo zbytečné v této fázi bojovat o majetek, který se měl zanedlouho stát předmětem kupónových aukcí.

Jiří Weigl

(Centrum pro ekonomiku a politiku)

Rozdělení Československa bylo výsledkem dlouhého a ve své podstatě objektivního procesu. **Spojení Čechů a Slováků v jednom státě v roce 1918 bylo účelovou konstrukcí, která měla české straně umožnit převahu nad českými Němci,** nepřejíci české suverenity, a Slovákům měla zajistit ochranu před brutální maďarizací, která na přelomu století vrcholila. Slovenský cíl byl vznikem státu

naplněn okamžitě a Československo se prakticky od počátku potýkalo se slovenskou nespokojeností projevenou autonomismem až separatismem. **Na české straně původní smysl soužití vymizel s odsunem Němců po druhé světové válce.** Jakákoliv společenská či ekonomická krize ve XX. století tak vždy nabyla i podobu krize vzájemného soužití. **Vývoj po roce 1989 potvrdil fakt, že mnohoná-**

rodní soustátí mohou fungovat v črě klidného vývoje, ale nejsou schopna obstát v období nejistot a krizí.

Proces rozpadu nezačal po volbách v roce 1992, jak by se snad z dnešního pohledu mohlo zdát, ale prakticky okamžitě po listopadu. Dnes se můžeme pít o tom, zda větší politická obratnost, odvaha či vstřícnost těch či oněch rozhodujících politiků oněch let nemohla přinést lepší výsledky. Pravděpodobnost takového vývoje však v tehdejších poměrech byla mizivá. Rozhodnutí o roz-

dělení bylo proto přijato včas, v době kdy je šlo uskutečnit klidně, konsensem a právní cestou. **Osud Československa by proto měl být velkým mementem pro všechny, kteří se opájejí velkou vizí sjednocené Evropy** a epochou věčného míru, prosperity a porozumění mezi národy, které má údajně její uskutečnění přinést. Nepříznivá období mohou vyvolat pravý opak a spoléhání v tom případě na československý, v podstatě šťastný konec se zdaleka nemusí splnit.

Jan Zahradil

(poslanec a místopředseda zahraničního výboru PSP ČR)

V roce 1992 jsem byl poslancem Federálního shromáždění ČSFR, dělení Československa na dva samostatné státy jsem se tedy aktivně zúčastnil. Těch deset let téměř dokonale zasulo všechny tehdejší problémy vztahů českého a slovenského národa, které nám připadaly aktuální a hlavně již neřešitelné. Je proto dnes téměř nemožné pokoušet se evokovat tehdejší atmosféru, jejíž některé momenty působí s tím časovým

odstupem neuvěřitelně až směšně. Jeden silný vjem ve mně nicméně přetrvává i po oněch deseti letech: **bylo to správné, nevyhnutelné a jedině možné rozhodnutí.** O tom jsem nikdy ani na chvíli nezapochoyboval. V dané chvíli to bylo také vysoce racionální jednání, které bylo reakcí na zdánlivě iracionální příčiny. Federaci nerozdělil Klaus s Mečiarem kvůli svým mocenským cílům, jak ještě dnes (!)

můžeme slyšet v některých komentářích. Z takového přeručování historie mne jímá hrůza, ale hlavně neucta ke spontánním jevům, probíhajícím v lidských společnostech a ke křehké rovnováze těchto společností.

Je jen příznačné, že československá federace zanikala právě ve chvíli, kdy vedle ní vznikala na bázi Maastrichtské smlouvy technokraticky řízený komplex Evropské unie, který se podle mnohých měl a má stát základním kamenem budoucí evropské federace. **Všem**

hurá-federalistům z řad evropských politických elit bych proto naordinoval pečlivé studium pětasedmdesáti let soužití Čechů a Slováků v jednom státě, všech peripetií tohoto soužití a také jeho vysoce civilizovaného a mírumilovného ukončení. Možná by potom byli pokornější vůči historii evropských národů a jejich národních států a méně přesvědčení o své vlastní schopnosti arbitrárně řídit evropskou současnost i budoucnost od svých projekčních stolů.

RECENZE KNIHY ERICA STEINA „ČESKO-SLOVENSKO: KONFLIKT, ROZTRŽKA, ROZPAD“

Když jsem na přelomu roku v době desátého výročí vzniku České republiky pátral na trhu po literatuře seriózně zkoumající a analyzující rozdělení Československa, s překvapením jsem zjistil, že tato klíčová událost moderních českých dějin stála po celé uplynulé desetiletí na okraji zájmu historiků a politologů. V oblasti publicistiky se na toto téma textů vyrojila řada, především v poslední době, seriózní monografii jsem však objevil pouze jedinou. Navíc, nepochází z pera domácího politologa či historika, ale jde o překlad práce emeritního profesora ústavního a mezinárodního práva na Michiganské univerzitě v Ann Arbor v USA, rodáka z Holc Erica Steina, která vyšla v USA v roce 1997 a u nás ve velmi dobrém překladu Dr. Zdeňka Masopusta v nakladatelství Academia v roce 2000.

Eric Stein, který opustil vlast v roce 1939, se v roce 1990 stal členem mezinárodní poradní skupiny, která se na žádost české strany snažila pomoci s vypracováním základního ústavního rámce obnovené československé demokracie. Autor tak získal příležitost být pozorovatelem a někdy i aktérem procesu, který nakonec vyústil v rozdělení státu. Ohromnou faktografickou materií, kterou přitom získal, obohatil o osobní kontakty a konzultace s nesmírně širokým okruhem osob z politických i odborných kruhů, které v tomto období byly pro řešení státoprávního uspořádání nějakým způsobem relevantní. V letech 1992-93 jsem k nim ve své tehdejší funkci vedoucího sboru poradců předsedy vlády patřil i já.

Výsledkem této práce je pozoruhodná kniha, která čtenáři předkládá nikoliv pouze velmi podrobný chronologický popis jednotlivých dějství celého dramatu od tzv. pomlčkové války až po schválení rozdělení republiky ve Federálním shromáždění, ale i diskusi některých teoretických či obecně-

ších problémů a podmínek spojených s rozpadem federace - příčin etnického konfliktu, specifik asymetrické federace a klíčových obecných otázek spojených s ústavou společného státu. **Podnětný je především pohled na Československo jako na asymetrickou federaci**, definovanou jako uspořádání, v němž „by každá jednotka měla ve vztahu k federaci jakýsi unikátní rys nebo soubor rysů, který její zájmy významně odlišuje od zájmů kterékoliv (federaci vytvářející části) jiné nebo systému jako celku (situace latentní secese neboli secesního potenciálu)“ (s. 35). Toto uspořádání vytváří i závažné otázky pro ústavní řešení, například požadavek na zahrnutí práva členského státu na vystoupení, problémem, zda kompetence vytvářet zdola či shora atd. Řešení těchto problémů a množství dalších souvisejících modalit bylo kamenem úrazu nejen maratónu česko-slovenských jednání v Parlamentech a na nespočetných hradech a zámcích v letech 1990-1992, ale má i obecnější platnost při promyšlení budoucnosti projektu daleko ambicióznějšího, kterým je probíhající urychlované sjednocování Evropy.

Steinova kniha není suchou právníckou monografií ani rozvlklým historickým popisem. Zvláštním způsobem kombinuje žánr vědecké studie a memoáru, který nabízí zajímavé pohledy člověka zvenčí na naše poměry a překvapivě výstižné charakteristiky významných protagonistů tehdejšího dění - V. Havla, V. Klause, V. Mečiara, P. Pitharta, J. Kalvody, M. Kováče, J. Čarnogurského a řady dalších.

Pro dnešního čtenáře je monografie cenná i v tom, že proces dělení státu neredukuje na neustále mediálně opakovanou sérii jednání ODS-HZDS, resp. Klaus-Mečiar po volbách v roce 1992, ale větší část textu je věnována onomu chaotickému procesu akcelerující destrukce

federace v letech 1990-1992, který pozdějším vítězům voleb zanechal jen malý prostor pro manévr jiným směrem než k rozdělení. Autor nezastírá, že je příznivcem zachování Československa a podle svých slov „neusiluje o nic a nikoho ne soudící objektivitu“. Přesto lze jeho práci hodnotit jako poměrně nestrannou. Vytknout mu však lze tvrzení, že „Mečiar i Klaus (v kampani před volbami v r. 1992) využívali a povzbuzovali síly, působící proti jednotě obou národů“ (s.150), které dodnes zní v tendenční argumentaci odpůrců obou politiků, a naprosté opomenutí skutečnosti, že V. Klaus a ODS podnikli právě v této době jediný pokus o vytvoření federální politické základny pro pokračování společného státu kampaní ODS na Slovensku. Na druhé straně je jeho pohled právního experta na dodnes nastolovanou otázku legitimitosti rozdělení státu bez referenda poměrně jednoznačný - „Ani běžná mezinárodní praxe, ani zásady OSN referendum za nezbytnou podmínku vyjádření práva na sebeurčení nepovažují“ (s. 237). V závěrečných kapitolách věnuje autor pozornost i novým ústavám nástupnických republik. Práce je vybavena obsáhlým poznámkovým aparátem a širokým přehledem literatury.

Kniha E. Steina je velmi cenným historickým svědectvím i z jiného, obecnějšího hlediska. Je psána právníkem, mezi-

národním expertem a právním poradcem, přímým účastníkem legislativních prací a umožňuje nám tak po létech si znovu připomenout onen nesmírně rozsáhlý a obtížný úkol vytváření právního rámce svobodné demokratické společnosti. Děsivá komplikovanost, na níž se v chaotických politických a společenských poměrech zadržely práce na nové ústavě, platí pro polistopadovou legislativu obecně. Stein k tomu říká: „Je pochopitelné, že kvalitu zákonů negativně ovlivnily kvantita, časová tíseň, soustavné reorganizace správy a v neposlední řadě i kritický nedostatek zkušených právníků. V situaci bezprecedentně rychlé změny se zákon, ať jej zpracují legislativci sebelepší, stane obsoletním dřív, než vstoupí v platnost“. Dobré připomenutí pro ty, kteří s takovou suverenitou dnes hovoří o vinách za podcenění práva v transformaci atd.

Lze pouze litovat, že práce takového rozsahu a kvality o klíčové události moderních českých dějin musela vzniknout v zahraničí, na pultech českých knihkupectví se vyskytuje pouze vzácně a bohužel se tam neseťkává se srovnatelnou domácí konkurencí při zpracování tohoto tématu.

Jiří Weigl

(Eric Stein - Česko-Slovensko: konflikt, roztržka, rozpad), Academia, Praha 2000. Váz. 371 str., 255 Kč)

VZPOMÍNKA NA VLADO RUDLOVČÁKA

Dne 3.7.2002 prohrál svůj souboj se zákeřnou nemocí náš generační soupeř, profesionální kolega a přítel. Připomeňme tedy alespoň některé důvody, proč nám tak velmi bude chybět.

Ztratili jsme jednoho z těch, kteří se v sedmdesátých a osmdesátých letech v tehdejší Československu pokoušeli udržet při životě ekonomii, tj. ochránit ji před všeobírající agresivitou všudypřítomného marxismu-leninismu. Dnes si to jen obtížně vybavujeme, ale v době, kdy ekonomové obvykle prožívají nejlepší léta, my jsme bojovali s prostředím, kde ekonomie se na oficiálních školách vůbec nevyučovala - nikde a v žádné podobě. Spolu s Vladimírem Rudlovčákem

jsme proto organizovali semináře, na kterých se jejich účastníci na základě samostudia vzájemně poučovali o existenci pojmů „nabídka“, „poptávka“, „trh“ a „rovnováha“. V návaznosti na to jsme se pokoušeli pochopit i smysl činnosti označované jako „hospodářská politika“.

Od roku 1990 se náš život změnil zcela zásadně - společně jsme dostali příležitost pracovat na *Federálním ministerstvu financí*. Tam se Vladimír Rudlovčák stal jedním z nejvýznamnějších autorů *Scénáře ekonomické reformy v podmínkách federace ze září 1990*, který se stal pro další vývoj naší ekonomiky průlomovým dokumentem.

Již dříve ovšem dostal Vla-

dimír Rudlovčák na starost celou agendu deregulace cen - *de facto* měl zlikvidovat tehdejší *Federální cenový úřad*, tj. instituci, která byla vedle *Státní plánovací komise* jedním z pilířů ekonomiky socialistického typu. Zdůrazňme, že oproti nepoučeným dogmatickým liberálům si vzdělaný Vladimír Rudlovčák uvědomoval, že jeho otázkou není, zda je třeba ceny svěřit volnému trhu (to jsme věděli všichni), ale to, zda a jak tlumit některé cenové turbulence (například v případě mezd, nájmu, cen energií, či tzv. SUNARů). Neboli, heslem doby se staly „ceny v aspiku“ a na Vladimír Rudlovčák již byla ponechána drobnost - nějaký takový aspik vytvořit.

Vzhledem k tomu, že další

angažmá Vladimír Rudlovčák se týkalo privatizace a post-privatizačního přírůbování ekonomiky, zdá se být jen logické, že Vladimír Rudlovčák se stal zřejmě první obětí Sarajevských atentátníků. Jeho demise na místě náměstka ministra financí (10.4.1997) byla již v přirozené posloupnosti kroků sledována odchody ministra financí (31.5.1997) a samotné vlády (30.11.1997).

Za zcela logické tedy považujeme, že Vladimír Rudlovčák se za svého života nedočkal vděku, prostého poděkování, tím méně pak státního vyznamenání. Možná jej tedy, tam někde, potěší, že my na něj myslíme pořád, a to jen v tom nejlepším.

Václav Klaus, Ivan Kočárník, Dušan Tříška

Vlada jsem poznal na počátku 70tých let, když po absolvování vysokoškolských studií v tehdejší Sovětské svazu, nastoupil do oddělení ekonomicko-matematických výpočtů v Československé národní bance. Do tohoto oddělení byl po svém nuceném odchodu z Ekonomického ústavu Československé akademie věd „uklizen“ také Václav Klaus (a shodou okolností tam krátce před Vladem nastoupila moje žena). Svým způsobem to pro Vlada bylo osudové setkání. V.K. ovlivnil podstatně jeho další vědecké zaměření směrem k ekonomii, a později po Listopadu 1989 i jeho další několikaletou profesní dráhu ve státních službách. Vlado s povděkem tento vliv V.K. na svůj pracovní i lidský vývoj vždy kvitoval.

Vlado se brzy po svém nástupu do banky vypracoval na špičkového matematického ekonoma (matematiku také vystudoval) a ekonometra o čemž dobře svědčí jeho publikační činnost v 70tých a 80tých letech, velmi často právě s V.K. Neopominutelný a originální byl příspěvek této autorské dvojice v oblasti makroeko-

nomické teorie a jejího testování na datech pro Československo včetně používání nerovnovážných modelových přístupů, které se ukazovaly jako nevhodnější pro podmínky centrálně plánované ekonomiky. Byl to právě Vlado, který příslušnou ekonometrickou literaturu u nás (vedle Vladimíra Dlouhého) skutečně se všemi jemnostmi a do hloubky ovládal. O tom svědčí články této autorské dvojice ve špičkových odborných časopisech u nás (na př. PE, Ekonomicko-matematický obzor, Informační systémy atd.) a v nich citované odkazy. Do té míry, do jaké to bylo v té době možné, došly jejich společné práce i mezinárodního uznání (konference Evropské ekonomické společnosti v Budapešti, konference a publikace v Polsku, odkazy v západní literatuře a pod.).

V transformačním období působí Vlado Rudlovčák jako náměstek na Ministerstvu financí, nejprve pod Václavem Klausem, později pod Ivanem Kočárníkem. I on cítí a ctí povinnost podílet se na neopakovatelném a obtížném transformačním úkolu v dennodenní

praxi, nikoliv být pouhým akademickým pozorovatelem a kritikem. Patří k významným spoluautorům *Scénáře ekonomické reformy v podmínkách federace (září 1990)*. Současně působí jako „likvidátor“ Federálního cenového úřadu, této reálně-socialistické relikvie, a posléze jde tak říkajíc s kůží na trh v obtížných otázkách regulace nově vznikajícího finančního trhu. Na starosti má na Ministerstvu financí také vnější vztahy, což znamenalo na př. klíčová jednání s misemi Mezinárodního měnového fondu a Světové banky o transformačních otázkách. Právě v takových chvílích mohl zúročit svoji velmi dobrou znalost ekonomické teorie nastudovanou z originálních prací i z její aplikace na zvláštnosti ekonomické reality komunistického období a uplatnit tak svůj vypěstovaný smysl pro hospodářsko politickou realitu klíčového období transformace v první polovině 90tých let.

Vlado Rudlovčák měl zažitý liberální přístup k ekonomickým problémům odůvodněný jak životní zkušeností tak i teoretickými znalostmi. Za tento

přístup, který mu na př. nedovolil nerespektovat zvláštnosti regulace finančního resp. kapitálového trhu v transformující se ekonomice, byl někdy povrchně či účelově a nespravedlivě kritizován. Nakonec Vlado na svoji funkci v dubnu 1997 resignoval a odešel pracovat do privátní sféry. Nejprve si vyžádala jeho praktické i teoretické znalosti Světová banka ve Washingtonu, kde rovněž se svými nekonjunkturními stanovisky narážel na podivně se měnící ovzduší a pohledy významných představitelů této instituce na transformující se ekonomiku. Po více než roční stáži se pak vrací, aby pracoval v soukromé poradenské firmě v Praze.

Po návratu z Washingtonu jsem se s Vladem obvykle viděl na seminářích CEPu. Potěšení z těchto setkání bylo vzájemné. Avšak v té době už zřejmě zápolil se zákeřnou nemocí, i když to nijak nedával v osobním styku najevo. Předčasně a navždy jsme ho ztratili na počátku července 2002. Jako kolega a přítel nám bude moc chybět.

Karel Dyba

Prezidentská volba jako test

Jen pár hodin po první volbě prezidenta republiky ještě všechny souvislosti možná nejsou patrné, lze se však zmínit o těch již nyní zjevných:

1. Volba byla neúspěšná, prezident zvolen nebyl. Proč? Zdá se, že to je jeden z dalších projevů fragmentace naší politické scény. Svě patrně i zde sehrál volební systém pro parlamentní volby. Jestliže tento systém není již léta schopen zplodit silnou většinou vládu, není divu, že není schopen zplodit ani prezidenta s přesvědčivým mandátem. Nic na tom nemění fakt, že prezidenta narozdíl od vlády spolugeneruje i Senát. Dvoukolový systém pro volby do Senátu totiž zcela zamlžuje jeho většinový charakter a spíše posiluje nevýhody poměrného systému pro volby do Poslanecké sněmovny. Není to žádná tragédie, parlament má před sebou ještě další pokusy. Faktem ale je, že systém volby prezidenta podporující spíše konsensuální princip je v kombinaci s dosavadní volebním systémem pro parlamentní volby i do budoucna velkou překážkou pro pozitivní volbu. Vede tak jednoznačně k jisté době složitých vládních koalic, tedy ke komplikovaným obchodům a dohodám, u kterých často převažuje negativní názor (koho nechceme) nad názorem pozitivním, nebo se do nich promítají zcela nesouvisející „směnné hodnoty.“

2. Průběh a výsledky jednotlivých kol prokázaly ojedinělé postavení Václava Klause na české politické scéně i jeho univerzálně přijímanou autoritu.

3. Volba byla první vážnější zkouškou pro „postklausovskou ODS“. A ta z ní vyšla jednoznačně úspěšně. ODS se chovala důstojně, konstruktivně a hlavně jednotně. Neprojevila se u ní žádný strach ze silného bývalého šéfa, jaký dnes paralyzuje ČSSD. ODS držela svého kandidáta přesvědčivě a dala tak najevo, že naděje na krotkou a poslušnější ODS, ochotnější plnit plány jiných sil, byly plané. ODS také nyní silně zpochybnila oblíbené teze o své izolaci a nulovém koaličním potenciálu. Minimálně 32 poslanců a 7 senátorů z jiných stran volilo kandidáta ODS, což

lze přičíst ne pouze přijatelnosti Václava Klause, ale také schopnosti ODS působit napříč politickým spektrem.

4. Volby byly i další zkouškou vládní koalice. Po schvalování rozpočtu, kdy každý poslanec byl pod tlakem veřejně deklarovaného hlasování, přišlo první vážné hlasování tajně a výsledkem byla naprostá nejednota, ba zásadní vnitřní konflikt uvnitř koalice. A nešlo jen o konfliktní názor na kandidující osobnosti: prezidentská volba byla spíše jen bojištěm, na kterém se střetly zcela protichůdné ideové a zájmové skupiny, navenek dosud přikrývané společnou křečovitou snahou udržet křehkou vládní většinu. Fiasko koalice je tak veliké, že hlasy volající po demisi premiéra mají svou nenulovou oprávněnost.

5. Tajná volba ale především obnažila současný bídný stav samotné vládní ČSSD. Ne dva, ale spíše hned tři nesmiřitelné proudy si v rámci prezidentské volby začaly vyřizovat účty mezi sebou a pokusily se strhnout vliv na svou stranu. Sociální demokraté mají před volebním sjezdem a vzájemné výčitky, které bylo slyšet i přes silné zdi hradních síní, do sjezdu určitě neutichnou.

6. Úporná snaha prosadit Petra Pitharta v první volbě prezidenta republiky také ukázala poctivost rok starých proklamací stran tehdejší čtyřkoalice a části ČSSD o podpoře přímé volby.

7. První prezidentská volba ukázala, že velká část zákonodárců není ochotna volit negativně. Do té doby vše nasvědčovalo tomu, že vyhrát může nikoli ten kandidát, kterého nejvíce kandidátů považuje za nejlepšího, ale ten, kdo může být překážkou pro jiného: pro toho, kdo částí zákonodárců naopak silně vadil. Bylo by škoda, kdybychom příštích pět let měli hlavu státu z trucu.

Co bude dál? Na scénu vstoupí Miloš Zeman. Je otázkou, co jeho vstup udělá s rozklíženou vládní koalicí i právě na Zemanovi se lámající ČSSD. V každém případě série překvapení kolem prezidentské volby ještě neskončila.

Ladislav Jaki

PŘEDPLATNÉ CEPU NA ROK 2003

Předplatné CEPu je nejjednodušší způsob, jak za výhodnou cenu být po celý rok v kontaktu s příznivci svobodné společnosti a tržního hospodářství a pravidelně získávat zajímavé publikace zabývající se aktuálními problémy ekonomiky a politiky

Co zahrnuje předplatné?

Předplatné zahrnuje zasílání pozvánek opravňujících k účasti na seminářích, zasílání měsíčního newsletteru, sborníků a dalších publikací vydávaných Centrem pro ekonomiku a politiku

Kolik stojí předplatné?

Cena předplatného je 500 Kč
Zvýhodněná cena pro studenty je 250 Kč

Jak se stát předplatitelem CEPu?

Oslovte nás na tel. 222 192 406, emailu cep@iol.cz nebo se zaregistrujte prostřednictvím www.cep.in.cz

cep
CENTRUM
PRO EKONOMIKU A POLITIKU

CEP je nestátním institutem pro ekonomická a politická studia založeným v r. 1998 Václavem Klausem

Cílem CEPu je šíření a podpora idejí svobodné společnosti a tržního hospodářství

Semináře a publikace CEPu poskytují analýzy a názory předních odborníků

Semináře jsou volně přístupné široké veřejnosti a studenti mají výraznou slevu na předplatné publikací

Od září 2002 CEP vydává pravidelný měsíční newsletter

Internetová stránka CEPu umožňuje vyhledávání v několika stovkách textů, které se zabývají aktuálními i nadčasovými hospodářsko-politickými problémy

Na internetové stránce CEPu si lze objednat jednotlivé publikace nebo se zaregistrovat k jejich celoročnímu odběru